

Hoitotieteen asiasanasto käyttöön Kuopion yliopiston kirjastossa

Kirsi Tuovinen, & Tarja Turunen, & Kaija Saranto & Jarmo Saarti

Hoitotieteen asiasanasto, Hoidokki, testattiin ja otettiin käyttöön Kuopion yliopiston kirjastossa. Sanasto on Medical Subject Headings -asiasanastoon (MeSH) perustuva hoitotieteellisen tiedon erikoissanasto. Sanastoa on täydennetty asiantuntijaryhmän Delphi-menetelmällä valikoimilla termeillä. Sanastotyötä on tehty Sairaanhoidajien koulutussäätiön hankkeen turvin, mutta suomalaisen Mesh-sanaston kehittämisenä on jo yli 15 vuoden vaiheikas historia.

Hoidokki –sanaston laadinnassa on noudatettu Yleisen Suomalaisen Asiasanaston (YSA) periaatteita. Pääosa termeistä kuuluu MeSHiin ja kansainvälisen sairaanhoidajaliiton (ICN) laatimaan Hoitotyön käytännön kansainväliseen luokitukseen (ICNP – International Classification for Nursing Practice). Lisäksi asiasanastoon sisältyy asiantuntijaryhmän Delphi-menetelmällä valikoimia termejä. Apuna työssä on ollut myös MeSHin suomennos FinMeSH, jota Kustannus Oy Duodecim käyttää indeksoinnissa.

MeSH -sanasto taustalla

National Library of Medicine (NLM) on ylläpitänyt lääketieteellistä asiasanastoa Medlars Indexiä 1800-luvulta lähtien. Tietojenkäsittelyn kehityksen myötä syntyi 1960-luvulla MeSH –tuote, jonka asiasanoja vuonna 2006 on yli 22.000.

MeSH on Medline-tietokannan tesaurus, joka on osa Unified Medical Language Systemiä. NLM käynnisti 1980-luvulla kehittämistyön, jolla pyritään harmonisoimaan globaalilla tasolla terveydenhuollon luokituksia ja sanastoja. UMLS sisältää satakunta erikoissanastoa ja luokitusta.

MeSH on käännetty useille kielille ja Suomessa Terveystieteiden keskuskirjaston (Terkko) informaattikot tutustuivat tekeillä oleviin MeSH:in käännöksiin mm. tsekin, saksan, puolan ja unkarin kielille vuonna 1995. Samaan aikaan Karolinska biblioteket oli juuri aloittamassa käännöstyötä ruotsiksi.

Sanastorinki MeSH:in kehittäjänä

MeSHin suomennos koettiin tärkeäksi ja asian edistämiseksi perustettiin ”Sanastorinki”, jonka jäsenet muodostuivat hoitotyön ja maan terveydenhuollon kirjastojen edustajista. Vuonna 1989 Lääkäriseura Duodecim oli jo aloittanut MeSH:in yleisempien lääketieteellisten termien käännöksen tavoitteena koko MeSH:in suomentaminen.

Sanastoringin yhteistyö tiivistyi ja siinä toimivat Terkko, Duodecim, Turun ja Kuopion yliopistojen lääketieteelliset kirjastot, Stakes, STM:n, Työterveyslaitoksen ja Kansanterveyslaitoksen kirjastot sekä vuonna 1996 Sairaanhoidajien koulutussäätiö. Vuonna 1996 sanastorinki haki kansalliskirjaston koordinoimasta projektista ”Suomalainen asiasanasto kotimaisten kirjasto-

kisto- ja museoluetteloiden sisällönkuvailuun ja tiedonhakuun” apurahaa ”Suomalaiseen lääketieteelliseen sanastoprojektiin”, jota Terkko lupautui koordinoimaan. Apurahaa ei kuitenkaan myönnetty.

Vuosien aikana sanastoringi kuitenkin kokoon-tui ja oli yhteydessä myös Karolinska biblioteketin asiantuntijoihin. Vuosina 1997 ja 1998 Suomen sairaanhoitajaliitto vastasi hoitotyön osasta.

Sanastoringin kesken jäänyt työ jatkui, kun Sairaanhoitajien Koulutussäätiö käynnisti syksyllä 1999 hankkeen, jonka tarkoituksena on ollut kehittää asiasanasto hoitotieteellisen tutkimuksen sisällön kuvailuun ja tiedonhakuun. Hoitotieteellinen asiasanasto Hoidokki on julkaistu syksyllä 2005 Sairaanhoitajien koulutussäätiön verkkosivuilla (<http://www.shks.fi>) elektronisessa muodossa.

Hoidokin rakentaminen

Hoidokin alkuperäisenä aineistona oli MeSH, josta ensin valittiin hoitotyön käytäntöä, koulutusta, hallintoa ja tutkimusta koskevat termit (hakusanana nursing ja health care). Näistä valittiin relevantit termit Delphi -menetelmällä, jonka tavoiteltu asiantuntijoiden yksimielisyysaste oli vähintään 75 %. Termit testattiin indeksoimalla Hoitotiede-lehden artikkeleita vuonna 2002.

Tuloksen perusteella sanastoa päätettiin täydentää kliinistä hoitotyötä kuvaavilla termeillä, jotka poimittiin International Classification for Nursing Practice (ICNP) luokituksesta. Nämä termit poimittiin systemaattisesti luokituksen 1- ja 2-tasolta.

Terminologiatyön asiantuntijoiden kehotuksesta termit ryhmiteltiin teemoittain MeSHin pääluokkia noudatellen, jotka nimettiin hoitotyön tietoperustasta käsin. Teemojen kattavuuden varmistamiseksi asiantuntijaryhmä täydensi MeSHin mukaisia aihealueita. Lisäksi sanastoon lisättiin hoitotyön hallintoa, koulutusta ja tutkimusta kuvaavia termejä.

Hoidokki- sanaston teemat ovat: 1) Terveys, 2) Hoitamisen filosofiset perusteet, 3) Hoito-

toiminnot, 4) Hoitotyön vaikutukset, 5) Hoitotyön toimintaympäristö, 6) Hoitotyön koulutus, 7) Hoitotyön hallinto, 8) Hoitotyön tutkimus, 9) Terveystieteiden tietotekniikka ja 10) Toimijat. Nämä teemat sisältyvät MeSHin 15 pääluokkaan (taudit, organismit, biologiset tieteet, terveydenhuolto, antropologia, koulutus, sosiologia, humanistiset tieteet, menetelmät, välineet, teollisuus, maantiede, informatiikka, nimetyt ryhmät). Hoidokki sisältää 764 termiä (25.4.2005), joista varsinaisia asiasanoja on 743 ja ohjaustermejä 21.

Hoidokissa on käyttöohje, aakkostettu osa ja kolme aiheenmukaista osaa, joista yksi on suomenkielinen ja muissa on suomenkielen lisäksi vastaavat englannin- ja ruotsinkieliset termit rinnakkain taulukossa. Molemmat aiheenmukaiset osat ovat rakenteeltaan tesaurustyyppisiä eli niissä näkyvät asiasanojen yleisimmät semanttiset suhteet, yleensä hierarkkisesti lähimmät suppeammat ja laajemmat termit.

Monikielinen sanasto

Sanaston laatiminen on edellyttänyt käännoistyötä englannista suomeksi ja ruotsiksi, koska termit haluttiin molemmilla kotimaisilla kielillä. Englannin- ja ruotsinkielisiä käännoiksi tarkasteltaessa on muistettava, että lähtökohtana on ollut suomenkielinen Suomen terveydenhuoltoon soveltuva termi. Tämä seikka korostuu erityisesti terveydenhuollon hallinnon, koulutuksen ja henkilöstön nimikkeissä.

Käännoistyö ei ole ollut helppo ja yksinkertainen tehtävä. Jo kielten erilaiset rakenteet rajoittavat käännoiksi. MeSHissä käytetään yleensä termien monikkoa, jota pyrittiin noudattamaan. Naapurimaiden, Suomen ja Ruotsin, välillä on paitsi eroja terveydenhuoltojärjestelmissä, myös eräitä kielellisiä eroavaisuuksia riikinruotsin ja Suomen ruotsin välillä. Ruotsin kielessä ei esimerkiksi ole terveydenhoitajaa - hälsövärdare, vaan distriktsköterska, joka on kotisairaanhoitajan ja terveydenhoitajan ”välimuoto”.

Ruotsiksi käännettäessä on pyritty suomen-

ruotsalaiseen termiin, mutta on myös mainittu Karolinska Institutenin kirjaston ruotsinkielinen käännös. Myös terveydenhuollon palvelujärjestelmässä, henkilöstön tehtävissä ja työnjaossa eri ammattiryhmien välillä on eroja, jotka ovat edellyttäneet sovittamista vallitsevaan kulttuuriin eli kulttuurista validointia.

Testaus Kuopion yliopiston kirjastossa

Sairaanhoitajien Koulutussäätiö myönsi vuonna 2004 rahoituksen, jonka turvin Kuopion yliopiston kirjastossa voitiin testata sanastoa käytännön kirjastotyössä syksyllä 2004.

Työssä oli tavoitteena testata Hoidokin toimivuutta hoitotieteellisen aineiston indeksoinnissa. Samalla käytiin läpi sen sisältämä sanasto ja rakenne sekä tehtiin niihin korjausehdotuksia.

Testauksessa oli käytössä Hoidokki -sanaston suomenkielinen versio. Kuopion yliopistossa hoitotiede on ollut edustettuna vuodesta 1979. Aineiston indeksointi on tähän mennessä tehty käyttäen YSAa ja MeSHiä. Niiden rajallisuus hoitotieteellisen aineiston indeksoinnissa on ollut jo usean vuoden ajan keskustelun aiheena.

Hoidokki sanastoa testattiin asiansanoittamalla 170 suomalaista hoitotieteen alaan kuuluvaa väitöskirjaa sekä 20 Kuopion yliopiston terveyshallinnon ja – talouden laitoksen väitöskirjaa Kuopion yliopiston kirjaston Kuopus-kokoelmietokantaan. Kussakin väitöskirjassa käytettiin 0-12 Hoidokki-asiasanaa.

YSAa ja FinMeSH täydennyksenä

Ensisijainen asiansanasto indeksointityössä oli Hoidokki, toissijaisena käytettiin FinMeSH-asiansanastoa ja mikäli nämä eivät riittäneet, käytettiin YSAa. Indeksoinnissa käytettiin mahdollisimman tarkkoja asiansanoja. Ketjutusta ei käytetty.

Hoidokki-asiansanoille varattiin Kuopukseen oma kirjastokohtainen kenttä, joka on haettavissa yhdistelmähaussa Hoidokki-asiasana – hakutyypinä (ks. <https://kuopus.linneanet.fi/>). Kenttään on tallennettu myös FinMeSH-asiansanoja.

Yksinomaan Hoidokki-asiansanastolla indeksoituja väitöskirjoja oli alle 10, vaikkakin pääsääntöisesti Hoidokki-asiansanoja per väitöskirja oli enemmän kuin FinMeSH-asiansanoja. FinMeSH täydensi kuitenkin vahvasti Hoidokkia.

FinMeSH oli erityisen paikallaan niissä väitöskirjoissa, jotka käsittelivät esim. sairauksia, kuten rintasyöpää, sepelvaltimotautia jne. YSA taas puolestaan täydensi sekä Hoidokkia että FinMeSHiä, joista puuttuivat esim. sellaiset yleisanat kuin kokemukset, odotukset, mielipiteet ja käsitykset.

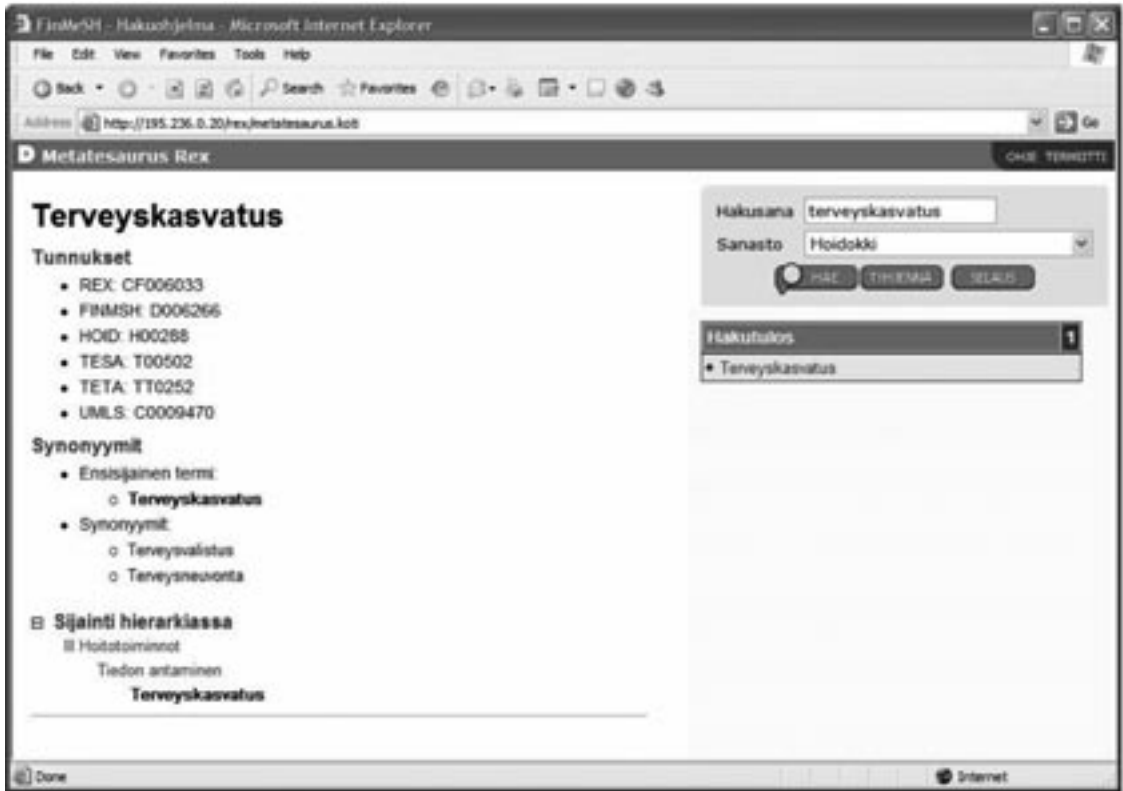
Mikäli hoitotieteellistä aineistoa indeksoitaisiin ainoastaan Hoidokki-asiansanastolla, tulisi käydä tarkemmin lävitse YSAa ja FinMeSH-asiansanastoa, joista löytyy runsaasti sopivia ja tarpeellisia asiansanoja. Pelkästään tämän hetkiselä Hoidokki-asiansanastolla ei pysty indeksoimaan kattavasti hoitotieteellistä aineistoa. Hoidokista löytyy kuitenkin monia alalle ominaisia käsitteitä, joten sanasto toimii hyvin hoitotieteen alan täydentävänä asiansanastona.

Kehittämisehdotuksia kirjattiin mm. sanaston ohjeistukseen ja rakenteeseen liittyen, esim. asosiaatio- ja hierarkkisia suhteita ei ollut tuotu riittävästi esille. Käytettävyyden kannalta olisi lisäksi hyvä, jos asiansanasto olisi verkossa. Sanaston testaus oli antoisa kokemus, ja sanaston kehittämistyön kannalta välttämätön. Kehittämisehdotuksia tulee lisää, mikäli testausta on mahdollista jatkaa.

Asiantuntijaryhmä ylläpitoon

Testauksen jälkeen Hoidokkiin tehtiin esitettyjä muutoksia. Sanaston sisältöä muokataan jatkossa kansainvälisen kehityksen ja käyttäjäpalautteiden perusteella, jota voi antaa koulutussäätiön sivuston kautta (www.shks.fi). Sanaston ylläpidosta huolehtii SHKS:n nimeämä asiantuntijaryhmä, joka käsittelee verkkosivujen kautta tulevat palautteet ja kehittämisehdotukset.

Hoidokki asiansanasto sisältyy myös laajaan Medthesaurus Rexiin (ks. kuva 1.). Rex on Kustannus Oy Duodecimin useita erillisiä sanastoja ja

Kuva 1. Hoidokin käyttöliittymä

luokituksia sisältävä lääketieteellinen sanastotietokanta, jossa termien hierarkkiset suhteet ja synonyymit ovat nähtävissä. Tietokantaan on kehitteillä elektroninen hakuohjelma, jonka avulla sanastojen käyttö on joustavaa.

Myös Terveysportti –palvelun sivustoja ollaan kehittämässä sanastojen käytön edistämiseksi. Lisäksi tavoitteena on, että Rexiä ja Hoidokkia sen osana voidaan käyttää sekä Sairaanhoidajien koulutussäätiön että Sairaanhoidajaliiton verkkosivujen kautta.

Kuopion testauksen perusteella Hoidokki täydentää hyvin olemassa olevia sanastoja hoitotieteellisen aineiston indeksoinnissa. Tavoitteenamme on ottaa sanasto tuotantokäyttöön kirjastossamme nyt kun se on julkaistu. Sanaston kehittämisen kannalta olisi tärkeää, että muutkin hoitotieteellistä aineistoa kuvailevat kirjastot alkaisivat hyödyntää sitä ja antaisivat sanaston ylläpi-

täjille palautetta. Erityisen mielenkiintoista olisi indeksoida sillä kattavasti hoitotieteen alan artikkelit.

Tietoa kirjoittajista:

*Kirsi Tuovinen, suunnittelija,
Kuopion yliopisto. Oppimiskeskus. Mediatekniä,
email. kirsi.tuovinen@uku.fi*

*Tarja Turunen, kirjastoamanuenssi,
Kuopion yliopiston kirjasto,
email. tarja.turunen@uku.fi*

*Kaija Saranto, ma. professori, dosentti,
Kuopion yliopisto. Terveystieteiden ja -talouden
laitos, email. kaija.saranto@uku.fi*

*Jarmo Saarti, kirjaston johtaja, Kuopion yliopiston
kirjasto, email. jarmo.saarti@uku.fi*